

Op een ochtend

Virginia Baily

Op een ochtend

Vertaald door
Anna Livestro

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 3117 6

© 2015 Virginia Baily. First published in the English language in the United Kingdom in 2015 by Virago, an imprint of Little, Brown Book Group, London

© 2015 Nederlandse vertaling AmbolAnthos uitgevers,

Amsterdam en Anna Livestro

Oorspronkelijke titel *Early One Morning*

Oorspronkelijke uitgever Virago

Omslagontwerp b'IJ Barbara

Omslagillustratie © Plainpicture/Arcaid (straatje), © Arcangel (vrouw met kind)

Foto auteur © Charlie Hopkinson

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Ter herinnering aan mijn vader, Peter Baily

Rome, oktober 1943

Een jonge vrouw loopt met ferme passen door een straat in Rome. De riem om haar jas zit stevig aangesnoerd en om haar hoofd heeft ze een sjaal gewikkeld. Schuin om haar lichaam hangt een grote stoffen tas. Aan haar arm draagt ze een kleinere tas, met daarin haar portemonnee met een paar lires en haar papieren – haar identiteitskaart en een bonnenboekje. CHIARA RAVELLO, ongehuwd, staat er op de kaart, die ook haar adres bevat: Via dei Cappellari 147, appartement nummer 5. Ze heeft geen paraplu om zich te beschermen tegen de regen die gestaag uit de donkere hemel valt, een genadeloze stortregen die nog uren zal aanhouden, alsof hij medeplichtig is aan de gebeurtenissen van die dag.

Binnen een kwartier na het dringende telefoontje – ‘Mama is ziek,’ had Gennaro gezegd – was ze de deur uit. Dat ze überhaupt fatsoenlijk aangekleed is, gezien haar haast en het feit dat haar zusje, Cecilia, haar steeds door het huis achternaliep en haar ophield met zinloze vragen, is een klein wonder. ‘Wie belde er net?’ bij de badkamerdeur terwijl Chiara water over haar gezicht plensde. ‘Waarom kleed je je nu al aan? Het is pas kwart voor zes,’ toen Chiara haar kousen van de lijn voor de haard haalde en de vochtige, onwillige dingen om haar rillerige benen deed.

De regen is tot in het huis doorgedrongen; in de keuken lijkt een lichte mist te hangen.

‘Je kunt de deur niet uit zonder onderrok,’ toen ze haar rode wollen jurk over haar hoofd trok en haar riem dichtgespte. En toen, ineens kordaat: ‘Zal ik nog een kop koffie voor je maken?’

Terwijl Cecilia de koffiepot uitspoelde boven de gootsteen had Chiara even tijd om te bedenken wat ze misschien allemaal nodig had: haar jas en haar sjaal, en ze moest die extra tas zien te vinden voor het geval er nog iets te redden viel, beslissen of ze op de fiets zou gaan, nee, toch maar niet, want het zou te lang duren om dat ding door het trappenhuis naar beneden te manoeuvreren, lopen was sneller. Gennaro’s bar aan de Via Portico d’Ottavia was nog geen kilometer verderop.

Bij de keukendeur draaide ze zich om, om te zeggen dat ze moest gaan, en ze zag dat Cecilia daar stond, met de lege koffiepot in haar hand bungelend en met open mond. Chiara wist dat Cecilia zich herinnerde dat er geen koffie in huis was, dat er al ruim twee maanden geen koffie meer was; en dat die herinnering alles boven bracht wat met deze wetenschap te maken had: de bommen, de doden, de bezetting door de nazi’s, alles wat Chiara bij zichzelf ‘de puinhoop’ noemde. Anders zou ze haar zusje hebben getroost, maar vandaag niet.

‘Ik blijf niet lang weg,’ zei ze.

‘Ga nou niet,’ zei Cecilia. Ze had haar kleinemeisjesstem opgezet.

‘Godallemachtig,’ riep Chiara en weg was ze; haar laarzen maakten lawaai op de stenen trap, maar niet genoeg om het gemmer van haar zusje te overstemmen.

Eenmaal op straat bedacht ze zich, en ze holde de twee trappen weer op. ‘Kleed je aan. Pak wat warme kleren in.’

Cecilia’s mooie gezichtje met de reënenoggen kreeg die zenuwachtige, kwijnende blik waardoor Chiara haar wel kon slaan. ‘Gaan we dan op vakantie?’ vroeg ze.

‘Ja. We gaan weg,’ antwoordde Chiara. ‘Pak voor mij ook maar een tas. Ik ben hooguit over een paar uurtjes weer thuis.’ Ze wees naar de klok. ‘En dan neem ik iets heel bijzonders mee.’

‘Zal ik ook mijn naaispullen inpakken?’

‘Als het in de tas past. Niet de machine.’

‘Ik neem ook voor ons allebei een deken mee.’

‘Het spijt me dat ik tegen je schreeuwde.’

‘Ik zal het tegen niemand zeggen.’

Aan wie Cecilia het denkt te kunnen vertellen is een raadsel.

Het is donker op straat. Er geldt inmiddels een avondklok, en de straatlantaarns zijn niet aan. Chiara’s vochtige voeten glibberen over de natte keien in haar lekkende laarzen. Op de hoek van de Campo dei Fiori blijft ze even staan. Het eerste zwakke licht van deze grauwe nieuwe dag dat over het verlaten plein valt, heeft zijn weg nog niet gevonden naar de nauwe schacht van de Via dei Cappellari. Het is zaterdagochtend, zes uur, en eigenlijk zou de markt hier nu moeten beginnen. Het standbeeld van Giordano Bruno is de enige menselijke vorm die er nu te zien valt. Ze kijkt naar hem op, hij staat daar ernstig, kap op het hoofd, reusachtig, alsof er misschien troost uit te putten valt. Ze huivert.

Langs de rand van het plein steekt ze over, dicht tegen de gebouwen aan. De straten zijn leger sinds de nazi’s aan het bewind zijn. Net als na een waarschuwing voor slecht weer, een aardbeving, sneeuw of een aardverschuiving, blijven de mensen in Rome allemaal binnenshuis, en gaan er tegenwoordig alleen nog op uit als het echt niet anders kan. ’s Avonds klinken er altijd hier en daar geweerschoten. Er zijn verhalen over mensen die willekeurig worden aangehouden, tegen de muur worden gezet, afgevoerd worden en ondervraagd worden in gebouwen die speciaal voor dat doel in beslag zijn genomen, en van waaruit geschreeuw te horen is, waarna de familie wordt gevraagd om de

gemangelde lichamen op te halen. Dat is niets nieuws; in de jaren van het fascisme gebeurde het ook al, maar het heeft een nog angstaanjagender dimensie gekregen nu Rome tot open stad is verklaard. Ook voor wie zich gedeisd houdt, is het niet meer veilig. Er is verwarring over wie waarbij hoort en wie te vertrouwen is.

Halverwege de Via dei Giubbonari slaat Chiara een nog nauwer straatje in, een weg die haar naar verderop in de hoofdstraat leidt, uit de buurt van het kruispunt. Ze weet niet waar ze precies naar op weg is, alleen dat haar hulp nodig is en dat, wat er nu ook weer voor ellendigs aan de hand is, het zich afspeelt in de oude joodse wijk. Als de nazibevolhebbers een paar dagen geleden geen goud hadden gevorderd van de joodse bevolking, zou ze er nu niet zo zeker van zijn dat het feit dat ze naar Gennaro's bar in de hoofdstraat van het getto moet komen iets te betekenen heeft.

Vijftig kilo goud. Ze had geholpen bij de organisatie en het ophalen van de spullen die moesten worden afgestaan – ringen en medaillons, oude munten en manchetknopen. Ze zou zelfs vaders zegelring hebben ingeleverd, maar die lag niet meer in het sieradendoosje waar ze hem altijd bewaarde. Achteraf, toen de ambtenaren het goud eenmaal hadden gewogen en verklaard hadden dat het voldoende was, had ze de ring teruggevonden in een gat tussen de tegels, boven haar kaptafel. Ze was blij dat ze deze ring had teruggegeven. Hij was van haar vader geweest, die nu alweer vijfjaar dood was.

Babbo, denkt ze, haar dierbare vader, en ze wil zich vastgrijpen aan een troostrijke herinnering aan hem, maar in plaats daarvan verschijnt een beeld van Carlo, haar verloofde, die een maand later overleed, en het verdriet dat in haar opwelt is zo hevig dat ze even zachtjes kreunt. De eenzaamheid doortrekt haar als de kou in haar botten. Ze schudt haar hoofd, haar sjaal doorweekt tegen de achterkant van haar nek geplakt.

Ze dachten dat ze met die verzameling goud verdere proble-

men hadden afgewend en dat ze er wat rust mee hadden gekocht voor de joden in Rome. Maar wat nu als – haar passen vertragen en de regen daalt op haar neer –, wat nu als ze zich vergist hebben in de telling? Wat nu als de nazibuit tien gram te weinig blijkt te zijn? Dat het precies één ring scheelt?

Ze haast zich verder. Ze komt uit op een kleine kruising met een grasveldje waarop een eenzame plataan groeit. Ze wil onder die boom gaan staan om de situatie in te schatten. Er valt niets in te schatten. En als er wel iets in te schatten valt, heeft zij geen idee hoe. De hoofdstraat, de Via Arenula, is stil en leeg. Ze blijft onder de boom treuzelen, zich vastklampend aan de bescherming die hij biedt. Ze is nog aan ‘haar’ kant. Als ze de stoep afstapt, de straat oversteekt, zal ze een andere wereld binnentreden. Het is alsof de muren die vijftig jaar geleden om het getto stonden opnieuw zijn opgericht. Ze zijn onzichtbaar, maar ze bestaan.

Ze kan nog terug.

Ze denkt aan Cecilia. Ze stelt zich voor hoe ze naar lichte muziek luistert op de radio terwijl ze aan het inpakken is, en hoe ze hem snel uitzet als het communiqué van de regering komt. Nee, ze pakt hun tassen in met een grammfoonplaat op, bij het ritme van haar lievelingslied, gezongen door haar nieuwste martinee-ïdool, Gino Bechi. Toen de film uitkwam in maart, zijn ze er drie keer naartoe geweest. ‘De weg door het woud’ is het lied dat overal in Rome wordt gedraaid terwijl mensen hun koffers pakken, hun huizen afsluiten en de stad ontvluchten. Waarom zouden Cecilia en zij dan anders zijn? Ze hebben meer geluk dan de meesten. Hun grootmoeder woont nog steeds in de heuvels.

Een vergerommel wordt steeds luider. Ze blijft dicht bij de boom staan, en neemt aan dat het een militair voertuig is. Maar dan rolt er een bus voorbij met beslagen ramen. Op de chauffeur na, zit er niemand in. Er komt een hond aan geslenterd die

hier en daar stopt om te snuffelen aan doorweekt afval in de goot. De straten zijn al in geen weken schoongemaakt. De hond slentert verder over de stoep en tilt zijn poot op bij de boom.

Chiara zoekt naar de betekenis van dit soort gebeurtenissen – de afwezigheid van passanten, het openbaar vervoer dat weer op gang komt, de kleine lichte stukjes in de gevlekte bast van de plataan in het vroege ochtendlicht, de manier waarop het regenwater van de vergelende bladeren drupt, het feit dat de hond nu net deze boom kiest om tegen te plassen –, ze interpreteert alles eerst als iets positiefs, en vervolgens als het tegenovergestelde. Haar bewustzijn schiet heen en weer tussen uitersten: dat de boodschap verkeerd is doorgegeven of opgevat, of dat het een vals alarm is en dat het net als gisteren een normale dag zou zijn, voor zover Rome tegenwoordig nog normale dagen kent, of dat er iets gruwelijks op apocalyptische schaal aan de hand is.

In de takken boven haar hoofd kraait een vogel, en een koude regendruppel landt op haar neus. De regen heeft haar doorweekt, is haar laarzen ingezogen en is dwars door haar sjaal heen in haar haar gelopen, zodat haar schouderbladen en het zachte, koude stukje huid ertussen helemaal nat zijn. Het water gorgelt door de afvoeren en ze staat daar even stil als Giordano, versteend. Ze wil naar huis. Ze denkt aan een blauwe porseleinen vogeltje met zijn hoofd in zijn nekje en zijn bekje wijd open, balancerend op een vensterbank. Het uitzicht op de toren van San Lorenzo vanuit het raam, de pijnbomen van de daarachter gelegen begraafplaats. Hun ouderlijk huis.

Puinhoop, denkt ze.

Aan de overkant van de straat komt iets in beweging. Er verschijnt een man in uniform uit de schaduwen van een van de straten die naar het getto leiden. En met die aanblik, dat signaal van het dreigende gevaar, valt alle twijfel weg. Ze stapt onder de boom vandaan en van de stoep af.

Mama is ziek, denkt ze. Dat is wat Gennaro tegen haar zei aan de telefoon. Het is hun code, voor het geval de lijn wordt afgeluisterd, maar ze hadden niet besproken hoe het verhaal verder zou gaan.

En als ze oversteekt, probeert ze te bedenken wat ze zal zeggen als ze staande gehouden wordt. Ze zal niet zeggen dat ze bij haar moeder op bezoek gaat, want die is drie maanden geleden omgekomen bij het bombardement op San Lorenzo en die zou sowieso niet in het getto wonen. Chiara denkt ineens aan een oude dame die wel in het getto woont. Ze kent haar echte naam niet, maar iedereen noemt haar Nonna Torta – wat zowel Oma Taart als Oma Verkeerd betekent; bijnamen die allebei kloppen. Ze leverde vroeger brood en taartjes aan de bakkerij op de Piazza Guida. Ongedesemd brood gemaakt van grof, ongebuild meel dat gegeten wordt tijdens het Pascha, roggebrood met karwijzaad, gevlochten challe met maanzaad, notenbroodjes gevuld met een pasta van gedroogde vruchten, vijgen en pruimen. Priesters en nonnen stonden in de rij voor haar beroemde kersentaart en het gerucht ging dat zelfs de paus ervan geproefd had.

Als ze haar tegenhouden zal Chiara zeggen dat ze had gehoord dat Nonna Torta, een oude vriendin van haar grootmoeder, ziek is, en dat ze op weg is om te zien of ze iets voor haar kan doen. Misschien komt het doordat ze Nonna Torta's adres kent dat ze ineens aan de oude dame moet denken. Ze is vaste klant in Gennaro's bar en woont in de Via di Sant'Ambrogio, er vlak achter. Of misschien komt het doordat Nonna Torta inderdaad niet goed is, niet lichamelijk ziek, maar haar geest is de weg kwijt.

De soldaat heeft postgevat aan de zijkant van het gebouw. Hij negeert Chiara als die langsloopt. Ze begrijpt dat hij er niet staat om mensen tegen te houden die de joodse wijk in willen, maar om te voorkomen dat er mensen uit gaan. Hij heeft het insigne met de adelaar met uitgeslagen vleugels op zijn pet.

Verschrikkelijke geluiden belagen haar als ze het getto binnenkomt. Geschreeuw en gebrul, metaal dat tegen steen ketst. Hoe dieper ze het getto in loopt, des te meer informatie Chiara over Nonna Torta voor zichzelf op een rijtje zet. Die inspanning weerhoudt haar ervan te schrikken of te reageren als ze Duitse soldaten op de hoeken ziet staan of op deuren ziet bonzen, als ze geschrokken gezichten achter de ramen ziet, schrille kreten hoog boven in de huizen hoort.

Nonna Torta draagt altijd een schort, behalve op de sabbat. Ze heeft kromme benen. Haar haar is zo wit als de veren van een duif. Ze is een verhalenverteller, al vervalt ze veel in herhalingen. Chiara begrijpt haar vaak niet goed, want ze gebruikt woorden en uitdrukkingen uit het Judeo-Romaanse dialect. Ze woont al haar hele leven in het getto en is geboren vóór de Italiaanse eenwording. Ze kan zich nog herinneren dat de muren om het getto neergehaald werden, toen ze nog een klein meisje was, en de wijk vrij werd. Mensen verhuisden naar de andere kant van de rivier, naar Trastevere, wat ongehoord was toen ze nog gezellig maar afgezonderd met zijn allen ingesloten waren. Per slot van rekening gaat verandering altijd gepaard met verlies.

De gedachte aan Nonna Torta geeft Chiara een klein beetje hoop. Het is de gedachte aan iemand van hoge leeftijd, van levens die hun volledige, natuurlijke loop mogen gaan.

Als ze de Via Portico d'Ottavia inslaat, aarzelt ze. Een kolonne in grijs gehulde soldaten staat in rijen aan weerskanten langs de stoep, met op strategische afstanden steeds een officier. Een van hen spreekt de soldaten toe, geeft hun instructies. Gennaro's bar is dicht, op slot, het rolgordijn achter het glas is neergelaten. Verderop, waar het Theater Marcellus opdoemt, massief en eeuwenoud, schijnbaar onaantastbaar, staan drie vrachtwagens met donkere zeildoeken geparkeerd. Plotseling beginnen de mannen allemaal te schreeuwen, een verschrikkelijk gebrul

waardoor haar haren overeind gaan staan en het natte stukje tussen haar schouders begint te kloppen. Even plotseling houden ze weer op. Dan verspreiden ze zich in groepjes van twee of drie en verdwijnen de verschillende straatjes van het getto in. De paar mannen die overblijven, nemen hun posities in, sommige voor de vrachtwagens, andere bij de toegangswegen.

Chiara klopt op de deur van de bar.

‘Ik ben het,’ fluistert ze door het sleutelgat.

Het rolgordijn gaat een fractie omhoog, en Gennaro’s gezicht verschijnt, zijn ogen zwart en verwilderd, zijn wangen besmeurd met roet. Hij doet de deur op een kier, trekt haar naar binnen en leidt haar door de voorraadruimte achter de bar, waar rook uit een volgepropte potkachel komt. Hier bewaren ze de antifascistische pamfletten die een ploegje vrijwilligers overal in de stad neerlegt, vlug, tijdens hun gewone dagelijkse bezigheden. Er zijn verschillende opslagplaatsen verspreid door Rome, en er is een drukkerij in een geluiddichte kamer achter een koelcel van een slager in de wijk Testaccio.

Gennaro is bewijs aan het verbranden.

‘Kun jij hiermee verdergaan?’ zegt hij, gebarend naar de kachel, de kleine berg pamfletten ernaast en overal op de grond. Hij heeft ze kennelijk zo van de planken geveegd. ‘Ik moet de bar opengooien.’ Hij maakt een geluid dat je zou kunnen opvatten als een lachje. ‘Zoals gewoonlijk. Net alsof.’

‘Ze zijn hier niet voor ons,’ zegt Chiara.

‘Nee,’ zegt hij. ‘Maar we willen niet dat ze dit allemaal vinden, of wel soms?’

‘Ze zijn de joden uit hun huizen aan het halen,’ zegt ze.

Dan ziet ze het hoofdartikel van het bovenste pamflet, geschreven door een prominente joodse intellectueel. Zoals zovelen was hij teruggekeerd naar Rome nadat Mussolini in juli afgezet was, en vóór de wapenstilstand in september was uitgeroepen. In die korte periode, toen ze nog dachten dat ze voor

het eerst in twintig jaar konden zeggen wat ze wilden, had hij het ene na het andere artikel geschreven. Ze vraagt zich af waar hij nu is, en hoopt dat hij nog weg kon komen uit de stad.

‘Je hebt roet op je gezicht,’ zegt ze tegen Gennaro.

Hij veegt het af aan zijn mouw, trekt een gezicht naar haar alsof ze hem bekritiseert. Het valt niet mee om aardig te blijven als je bang bent.

‘Ga maar,’ zegt ze, en ze glimlacht. Waarschijnlijk lijkt haar lach ook op een grimas.

Gennaro heeft de kachel veel te vol gestopt. Chiara heeft die extra tas meegebracht met het idee om nog wat pamfletten te redden voor een andere keer, of voor het nageslacht, of om een andere reden die vanochtend in de keuken nog dringend had geleken, maar die haar nu ontgaat, net nu Gennaro juist elk spoor ervan wil uitwissen. Ze grijpt een lang, smal eind hout uit een zak met brandhout, en pookt driftig in de compacte hoop krantenpapier. Het stuk hout breekt doormidden.

Ze kijkt om zich heen, op zoek naar beter gereedschap, gooit de half openstaande deur van een kast verder open en vindt daar een metalen veger en blik, een grote fles roze vloeistof, schoonmaakmiddel misschien, of paraffine – moet ze dat soms op het vuur gooien? Of zou het hele gebouw dan in vlammen opgaan? – en nog een stapel pamfletten. Deze zijn van vier maanden geleden, het begin van de zomer, en er staat een foto op van Mussolini, die de menigte toespreekt op de Piazza Venezia. De mensen vullen het plein als mieren, en er staat een onderschrift bij dat ze niet meer kan lezen. Er stijgt een sterke, weerzinwekkende geur op uit die kast. Ze duwt de deur dicht, keert zich om naar de kachel, gewapend met het blik, en port verwoed in de taartpunt van papier in een poging die op te breken. De kachel is net een volgevreten, overvoerd dier. Hij begint in het voer te stikken.

Ze ziet ineens Cecilia voor zich, als kind. Ze zit tegenover Chiara aan tafel in de keuken van hun oude huis in San Loren-

zo (puinhoop, denkt Chiara automatisch). Een dampend bord pens staat onaangeroerd voor haar zusje op het rood met geel geblokte tafelkleed. Cecilia walgt van vlees, van orgaanvlees al helemaal. Voor ham en mortadella, vlees dat in plakken wordt opgediend, heeft ze een methode ontwikkeld waarbij ze die stiekem in haar schoot laat vallen, om ze later weg te gooien of aan Chiara te geven zodat die ze kan opschrokken. De ontdekking van hoopjes vlees die achter de bank verstopt waren maakte hun moeder extra waakzaam tijdens de maaltijden. In tomatensaus gestoofde pens maakt te veel troep om in je schoot te kunnen laten vallen en trouwens, hun moeder is bij hen in de keuken, of loopt steeds in en uit, dus Chiara kan haar niet helpen.

‘Eet je eten op, Cecilia, anders word je nooit groot en sterk,’ zegt hun moeder voor de honderdste keer.

Cecilia wordt voortdurend zo aangespoord. Ze moet een jaar of negen, tien zijn, denkt Chiara, nadat haar ziekte zich heeft geopenbaard, maar vóór die ene zomer waarin een serie niet te bedwingen toevallen haar hersenen onherstelbaar beschadigde. Als hun moeder aan tafel komt, grijpt Cecilia een homp brood en propt het in één keer in haar mond. Misschien om haar bereidwilligheid te tonen. Haar kaken gaan op slot. Ze kan ze niet bewegen om te kauwen en krijgt de enorme prop niet door haar keel. Haar ogen springen uit hun kassen. Haar gezicht wordt rood. Als ze een slang was met een konijn tussen zijn kaken, zou ze haar hoofd in haar nek gooien en een paar keer flink slikken. Maar Cecilia is geen slang. Er zit geen rek in het smalle nekje. Dan komt mama, die tegen Cecilia's rug begint te slaan, wat niet werkt, zodat ze haar vinger in Cecilia's mond stopt om de broodpap eruit te haken, en dat werkt wel.

Chiara gebruikt het handvat van het blik om de papieren uit de kachel te halen. Ze spreidt ze uit op de vloer, ontwart de dikke

stapel en begint de losse blaadjes in kleinere porties opnieuw aan de vlammen te voeren. Hun moeder was onverschrokken in haar fysieke tussenkomst bij al hun kwalen: ingevette vingers in hun billen bij verstopping, ruwe borstmassages met olie bij verkoudheid, flink veel jodium op snijwonden, methyleenblauw bij een zere keel. Als prikken en wrijven en smeren met zalfjes, crèmes en het aanbrengen van kompressen niet hielp, dan stelden ze zich aan. Werd de kwaal erger en liet hij zich niet meer ontkennen, dan moest je, hop, naar de pastoor. In dokters geloofde ze niet.

Chiara boekt vooruitgang. De kachel brandt op volle kracht, en ze begint zelf warm te worden. De damp slaat van haar kleren. Wanneer ze in een cadans komt van scheuren, in het vuur stoppen en poken, sluit ze zich af voor het geronk dat af en toe klinkt, voor wat er zich misschien buiten allemaal afspeelt. Ze is als een machinist, en stookt haar kleine treintje dat over een aftands spoor dendert. Ze moet haar bestemming zien te bereiken. Dat is haar taak.

Ze jaagt de hele stapel erdoorheen, veegt de resten bij elkaar en gooit die ook in het vuur. Ze kijkt hoe de laatste snippers wegbranden en dan herinnert ze zich die andere stapel, in de stinkende kast. De stank beneemt haar alweer de adem als ze de kastdeur opendoet. Ze tilt bijna de hele stapel op. De folders vallen uiteen in haar handen. Ze duwt ze in de kachel en er komt dikke, vieze rook van af. Ze slaat haar sjaal voor haar neus en mond. Klamme stukjes krantenpapier plakken aan haar vingers en kleven om haar polsen terwijl ze de klamme massa met haar geïmproviseerde pook bewerkt en in stukken dwingt. Ze laat de boel oplaaien, en nog eens. Alles verbrandt.

Dan loopt ze terug naar de kast om te controleren of ze niets over het hoofd heeft gezien. Ze trekt een pamflet van de bodem en heel even ziet ze twee kleine groene lichtjes, die meteen uitdoven. Ze leunt tegen de kast, haar sjaal voor haar mond ge-

drukt, en daar zijn de lichtjes weer. Het zijn de ogen van een kat. Een zwarte kat met witte pootjes die achter in de kast ligt, met vier of vijf kittens aan haar borst. Aan de zijkant, verstijfd en vrijwel levenloos, ligt een piepklein katje. Ze ziet dat ze het krantennestje van de kat heeft verwoest, haar toevluchtsoord, het huis dat ze voor haar kindjes en zichzelf had gebouwd. Ze trekt het laatste pamflet onder het gezinnetje uit. Het uitgemergelde kleintje maakt een geluidje, en probeert op te staan, maar heeft geen kracht meer.

Chiara pakt het kleintje op met het allerlaatste pamflet en gooit het in de kachel. Dan gaat ze weer bij de kat kijken. Ze denkt na over háár leven: voor honden op de vlucht, je steeds moeten verschuilen, zwerven door de ruïnes van de stad, op jacht naar restjes eten. Het korte wilde moment waarin deze baby's verwekt werden. Ze overweegt om de stoffen tas achter te laten als bed voor de diertjes. De kat is duidelijk uitgehongerd.

Mensen hebben ook honger.

Het is maar een kat.

Ze veegt haar handen en haar gezicht af met het uiteinde van haar sjaal en loopt dan de bar in. Er zijn geen klanten. Gennaro heeft de rolgordijnen opgetrokken en wat tafeltjes en stoeltjes buiten in de regen gezet. Chiara staart naar de mensen die daar staan. Ze heeft nog nooit meegemaakt dat mensen bijeengedreven werden.

'Koffie?' vraagt Gennaro.

Chiara wil weg, maar wordt overvallen door een golf van miselijkheid en staat te trillen op haar benen. Ze houdt zich vast aan de bar, en wendt haar hoofd af van de gebeurtenissen achter het raam.

'Graag,' zegt ze.

Ze roert de suiker door haar koffie, drie lepels, en is zich dan ineens bewust van het feit dat Gennaro tegen haar praat, haar

een of ander verhaal vertelt. Hij zegt dat hem eerst niets vreemds opviel toen hij om vijf uur in de bar aankwam. Hij was zoals gewoonlijk van zijn huis aan de andere kant van de rivier komen fietsen. De hele weg was er niets vreemds aan de hand, behalve dat de rivier gezwollen was van alle regen. Op de Garibaldibrug was het nog harder gaan regenen en hij was even blijven staan om zijn muts op te zetten en het licht van zijn fiets bij te stellen. Hij had langzaam gefietst, want zijn remmen werkten niet goed.

Hij was gestopt om wat kolen te kopen, en die vent, die Gennaro al jaren kende, een heel druk ventje dat overal zo zijn contacten had, echt overal, had hem verteld dat hij vannacht een enorm kabaal had gehoord vanuit het getto. Een kakofonie, zo noemde hij het. Geweersalvo's en explosies, de een na de ander. Geschreeuw en geblaf, precies zoals toen Chiara de straat in kwam. Rond vier uur 's ochtends was het weer stil geworden.

Maar goed, die vent, Federico, had hem verteld dat er helemaal geen kolen meer waren, en dat hij ook niet wist wanneer er weer een nieuwe voorraad kwam, dus Gennaro had in plaats daarvan wat brandhout gekocht. Het was een beetje vochtig omdat hij het achter op zijn fiets had gebonden en daarom werd het zo rokerig in de achterkamer toen hij de kachel had aangemaakt. Het was niet eens gedroogd, het hout. Maar je moest tegenwoordig pakken wat je pakken kon.

'Waar haal jij je kolen?' hoort Chiara zichzelf vragen, alsof dat een veel urgenter kwestie is dan het nachtelijke lawaai of wat er op dit moment buiten gebeurt. 'Ga jij naar die zaak in een zijstraat van de Viale Trastevere?' Ze doet heel even of ze geïnteresseerd is in het antwoord en overweegt van steenkoolleverancier te veranderen.

Er komt een jongeman de bar binnen. Hij wordt begeleid door een soldaat, maar hij blijft op de drempel staan, niet bin-